

Het ontwikkelen en versterken van differentiatievaardigheden bij leraren (in opleiding)

TRYNKE KEUNING, MARIEKE VAN GEEL & MARJOLEINE DOBBELAER

UNIVERSITEIT TWENTE.

Leskwaliteit

INTERVIEW HANNAH BIJLSMA ONDERZOEKER INSPECTIE

'Bijna helft van leraren kan les niet goed op alle niveaus afstemmen'

Wat is een goede les en hoe doen leraren het in de praktijk? Hannah Bijlsma onderzocht dat voor de Onderwijsinspectie.

Door onze redacteur
Patricia Veldhuis

Geef kinderen vertrouwen. Let op de verschillen tussen leerlingen, wie begrijpt de stof heel snel, wie heeft meer tijd nodig? En vertel niet alleen wat het goede antwoord is, maar leg ook uit waarom dat zo is.

Leerkrachten die dat doen, kunnen een aanzienlijke invloed hebben op de leerprestaties; dat kan een schoolniveau schelen, zegt Hannah Bijlsma, onderzoeker bij de Onderwijsinspectie.

Als Bijlsma gevraagd wordt wat een goede les is, denkt ze even na. Het gaat er om, zegt ze, dat de lesstof wordt overgebracht. „Dat je leerlingen tot leren weet te brengen.“ Om dat te bereiken, moet er iets gebeuren bij leerlin-

wij we weten dat dat heel belangrijk is. Als een leraar laat merken: ik weet dat jij het kan, geef je een leerling vertrouwen. Die groeit daarvan.“

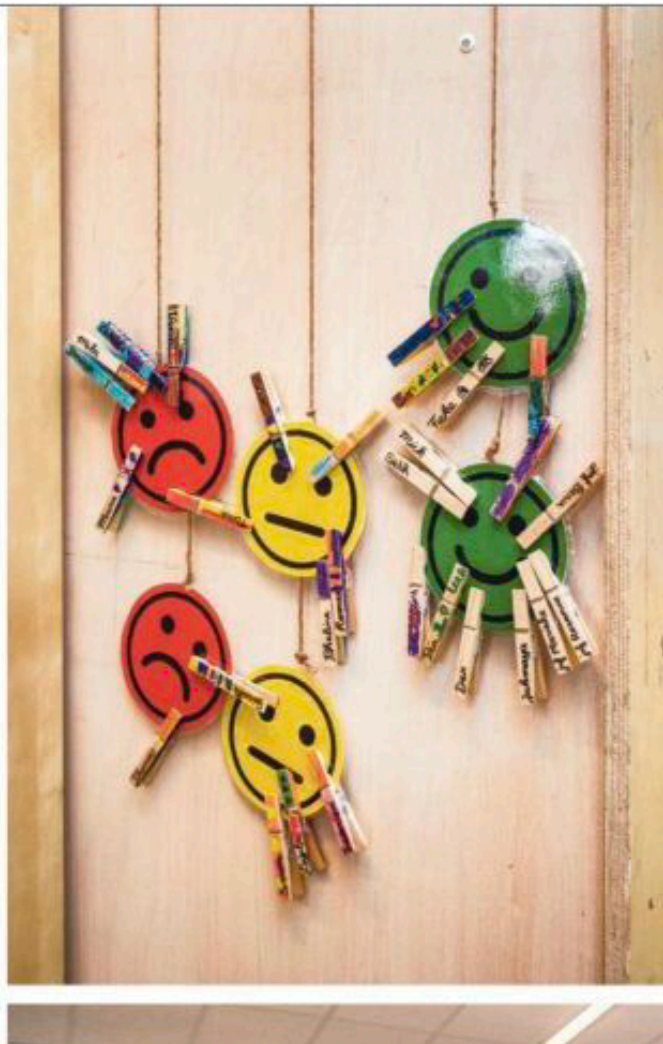
Ook blijkt zo'n 40 procent van de leraren niet goed in staat om hun lessen af te stemmen op de verschillende niveaus in hun klas. Dat is dan ook een „complexe vaardigheid“, zegt Bijlsma. Maar wel belangrijk: „Je moet in staat zijn om te differentiëren: zien wie extra uitleg nodig heeft en wie je juist opdrachten moet geven die aanzetten tot dieper nadenken.“

Leraren leggen bovendien niet altijd het nut van de les aan leerlingen uit en leggen niet altijd uit waarom een antwoord goed of fout is.

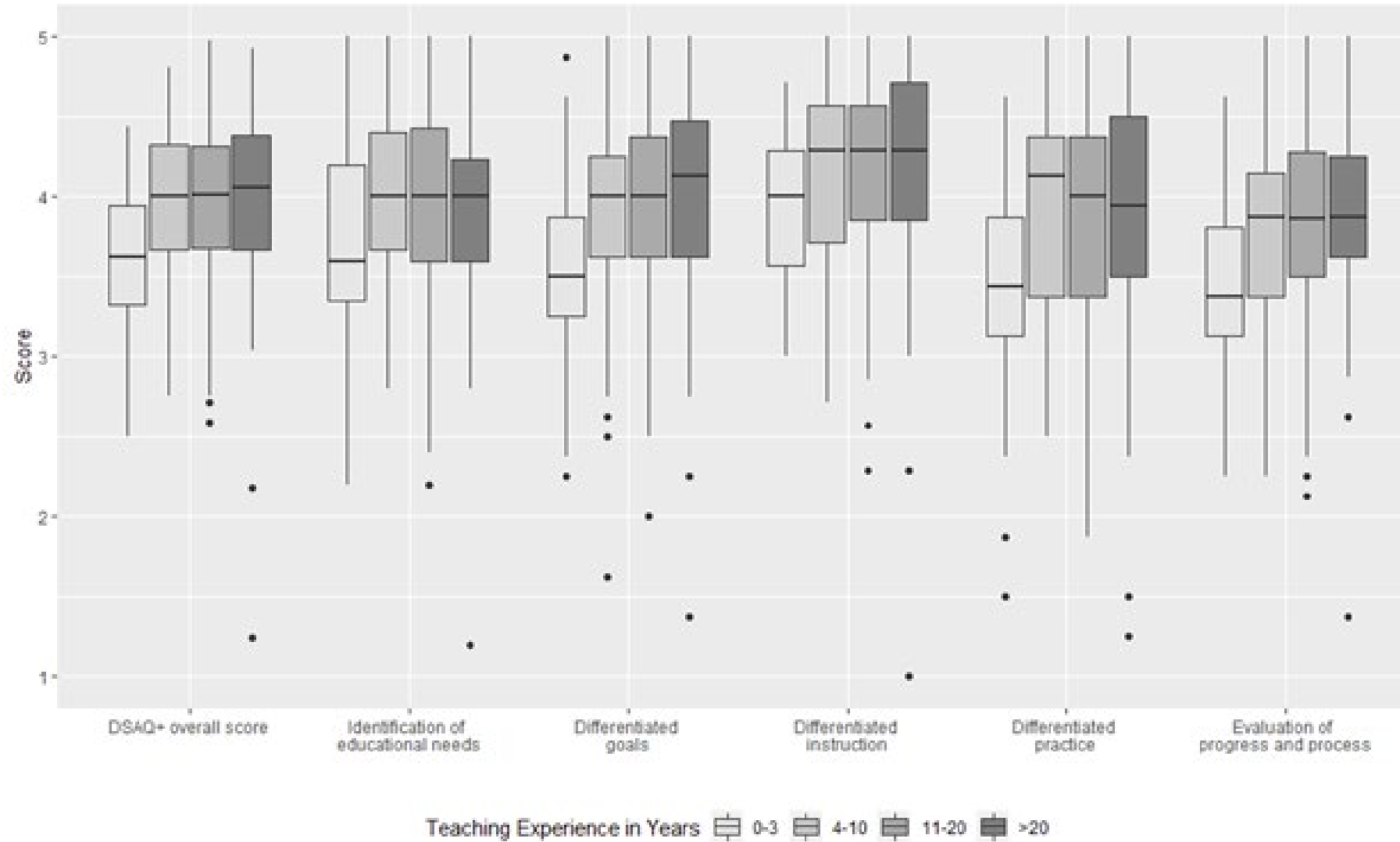
Bijlsma: „Je kunt leerlingen leren door ze te laten reflecteren op de lesstof. Hebben ze het begrepen? Snappen ze het écht? Dat zagen we helaas te weinig terug in de praktijk.“

Zelf vraagt ze haar leerlingen geregeld om uit te leggen hoe ze aan een bepaald antwoord komen.

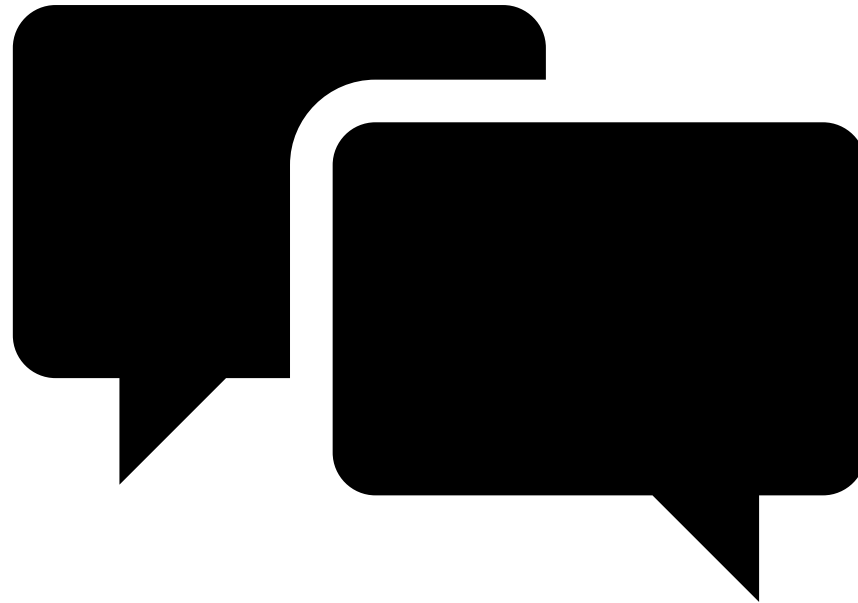
„Dan kijken ze me vaak verbaasd aan: 'Ja maar juf, ik had het toch goed?' 'Ja', zeg ik dan. 'maar ik wil

Implementatie (zelf-rapportage)

Hoe bereiden jullie studenten voor op
omgaan met verschillen?

Differentiatie- vaardigheden

ANALYSE VAN WAT LERAREN NODIG HEBBEN OM HUN ONDERWIJS
AF TE STEMMEN OP VERSCHILLEN TUSSEN LEERLINGEN

Differentiëren?

'Aspecten' van onderwijs (zoals groepering, doelstellingen, leertijd of instructiemethode) **afstemmen** op *'verschillen'* (voornamelijk op het gebied van prestaties, maar ook bijvoorbeeld met betrekking tot intelligentie, persoonlijkheid of motivatie) tussen leerlingen.

Differentiëren is méér dan groeperen

De leerkracht en de keuzes die de leerkracht maakt zijn cruciaal. Met bijvoorbeeld alleen het maken van instructiegroepen ben je er nog niet, het gaat erom *wat je in die instructiegroepen doet* om aan te sluiten bij de *behoeften* van leerlingen

(Deunk et al, 2018)

Hoe krijg je hier zicht op?

ASSESSING DIFFERENTIATION IN ALL PHASES OF TEACHING

Zicht op 'het hele plaatje'?

Veel bestaande instrumenten:

gericht op organisatie, toepassing strategieën of werkvormen
gericht op enkel de fase 'lesuitvoering'

Het gaat om de **match** tussen de behoeften van leerlingen en wat de leerkracht doet en de **samenhang** tussen de vier fases

“the key of successful differentiation may not merely be placing students in groups but actually adapting the teaching to the needs of different ability groups” (Deunk et al, 2015, p. 49)

Daarom: ADAPT

Assessing Differentiation in All Phases of Teaching

Omdat de vier fases van differentiëren samenhangen, is meten tijdens alleen de les niet voldoende.

Een beslissing (tijdens de les) kan soms pas worden beoordeeld op basis van onderliggende redenering.

Daarom: combinatie van lesobservatie en interview, aangevuld met documenten (zoals bijvoorbeeld een periodeplan)

Fase	Indicator	Differentiatieprincipe	
		    	
1. Periode- en blokvoorbereiding	1.1	Leerlingprestaties evalueren	• •
	1.2	Zicht hebben op onderwijsbehoeften	•
	1.3	Zicht hebben op aanbod	•
	1.4	Ondersteuningsbehoeften voorspellen	• •
	1.5	Aanvullende remediëringdoelen en -aanpak bepalen	• •
	1.6	Aanvullende verrijkingdoelen formuleren en passend aanbod samenstellen	• • •
	1.7	Instructiemomenten voor groepen leerlingen organiseren	•
	1.8	Leerlingen betrekken bij de doelen en de aanpak	•
2. Lesvoorbereiding	2.1	Lesdoel(en) bepalen	•
	2.2	Instructiegroepen samenstellen	• •
	2.3	Instructie en verwerking voor de basisgroep voorbereiden	•
	2.4	Instructie en verwerking voor de intensieve instructiegroep voorbereiden	• •
	2.5	Instructie en verwerking voor de verrijkingsgroep voorbereiden	• • •
	2.6	Stimuleren van zelfregulatie voorbereiden	•
3. Lesuitvoering	3.1	Lesdoel delen	•
	3.2	Voor kennis activeren en inventariseren	•
	3.3	Didactisch verantwoorde en doelgerichte basisinstructie geven	•
	3.4	Begripsvorming en werkproces monitoren	•
	3.5	Instructie en verwerking voor de intensieve groep in deze les	• • •
	3.6	Uitdagen van de verrijkingsgroep in deze les	• •
	3.7	Stimuleren van zelfregulatie tijdens de les	•
	3.8	Afronden van de les	• •
4. Evaluatie	4.1	Evalueren en vervolgacties bepalen	• • •

Per indicator

- Algemene beschrijving
- Score-omschrijvingen
- Toelichting (optioneel)
- Voorbeelden per score

Zicht hebben op onderwijsbehoeften

Deze indicator meet in hoeverre de leerkracht zicht heeft op de algemene (pedagogische) en vakspecifieke onderwijsbehoeften van leerlingen. Dit beeld kan op diverse manieren verkregen zijn, bijvoorbeeld door het observeren van leerlingen tijdens de les of door een diagnostisch gesprek te voeren met leerlingen.

Algemene onderwijsbehoeften zijn vaak vakoverstijgend en hebben vaak betrekking op het algemene leerproces en/of de sociaal-emotionele behoeften van een leerling. Een leerling met een korte concentratieboog kan bijvoorbeeld extra behoefte hebben aan aanmoediging.

Vakspecifieke onderwijsbehoeften hebben betrekking op behoeften van leerlingen bij een specifiek vak. Het gaat hierbij om de instructie en begeleiding die een leerling nodig heeft om (bepaalde) doelen van dit vak te behalen. Een leerling kan bijvoorbeeld behoefte hebben aan concreet materiaal, terwijl de rest van de klas daar niet mee werkt.

Er wordt een hoge score aan deze indicator toegekend als de leerkracht zicht heeft op zowel de algemene als de vakspecifieke onderwijsbehoeften van de leerlingen en deze informatie ook vastlegt.

1.2

Score	Omschrijving	Toelichting	Voorbeeld
1	De leerkracht heeft <i>geen</i> zicht op de onderwijsbehoeften van leerlingen.		<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht wil de leerlingen aan het begin van het jaar graag zelf leren kennen, en maakt daarom geen gebruik van de inzichten van de leerkracht in het leerjaar daarvoor.
2	De leerkracht heeft zicht op de algemene (pedagogische) <i>of</i> de vakspecifieke behoeften van leerlingen.		<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht laat enkele leerlingen die de tafels nog niet hebben geautomatiseerd bij grotere vermenigvuldigingen met een tafelkaart werken, maar heeft geen zicht op pedagogische behoeften. • Er is een groepsplan aanwezig met de algemene pedagogische behoeften. Rekendidactische behoeften worden niet in kaart gebracht.
3	De leerkracht heeft zicht op de algemene (pedagogische) <i>en</i> de vakspecifieke behoeften van leerlingen. <i>Dit wordt deels of niet gedocumenteerd.</i>		<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht kan uitgebreid vertellen over beide onderwijsbehoeften, maar heeft dit niet gedocumenteerd. • De leerkracht heeft een groepsoverzicht waarin de algemene pedagogische behoeften staan, de rekendidactische behoeften heeft hij wel in kaart maar staan niet op papier.
4	De leerkracht heeft zicht op de algemene (pedagogische) en vakspecifieke behoeften van leerlingen. <i>Beide behoeften worden gedocumenteerd.</i>	De leerkracht legt dit beeld vast, zodat het inzichtelijk is voor anderen.	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht heeft een groepsplan waarin naast sociaal-emotionele behoeften ook voor de kernvakken didactische onderwijsbehoeften omschreven zijn. • De leerkracht heeft een algemeen groeps-overzicht met algemene behoeften. In haar periodevoorbereiding brengt ze de specifieke rekendidactische behoeften van haar leerlingen in kaart en noteert deze in haar periodeplan.

n.t.b. Er is onvoldoende informatie om te bepalen of de leerkracht zicht heeft op de onderwijsbehoeften van leerlingen.

Twee online omgevingen

UITLEG INDICATOREN

Algemene introductie

Per indicator:

- uitlegvideo
- oefenvraag

OEFENOMGEVING

Drie leerkrachten:

- les
- interview

Ken scores toe

Vergelijk met 'masterscore'

Hands on

AAN DE SLAG MET TWEE INDICATOREN

3.1

Lesdoel delen

1

De leerkracht deelt het doel niet.

2

De leerkracht geeft de activiteit of het onderwerp aan voor deze les of deelt/benoemt een doel dat niet op het niveau van de leerlingen geformuleerd is.

3

De leerkracht deelt het doel in begrijpelijke taal of legt het doel begrijpelijk uit.

4

De leerkracht deelt het doel in begrijpelijke taal of legt het doel begrijpelijk uit. Ze maakt daarbij duidelijk waarom het doel relevant is.

Na een automatiseringsoefening waarin de leerlingen de 'vrienden van tien' herhalen, vertelt de leerkracht: "vandaag gaan we leren aanvullen tot twintig."

Welke score ken je toe?

Na een automatiseringsoefening waarin de leerlingen de 'vrienden van tien' herhalen, vertelt de leerkracht: "vandaag gaan we leren aanvullen tot twintig."

Welke score ken je toe?

In dit voorbeeld is het doel zoals dit wordt benoemd waarschijnlijk niet (heel) begrijpelijk voor leerlingen. Je geeft daarom een score 2.

Als de leerkracht de link had gelegd met de 'vrienden van tien' en een expliciet voorbeeld had gegeven van wat dat 'aanvullen tot twintig' inhoudt, was een score 3 passend geweest.

3.2

Voorkennis activeren en inventariseren

1

De leerkracht:

- activeert geen relevante voorkennis.

2

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis niet of bij een paar leerlingen.

3

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis bij een beredeneerde selectie leerlingen.

4

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis bij alle leerlingen.

De leerkracht zet drie opgaven op het bord. Ze vraagt de leerlingen die drie opgaven te maken en hun antwoorden groot op hun wisbordjes te zetten. Ze licht ook direct toe: dit zijn opdrachten die je moet kunnen maken om het doel van vandaag te behalen, dus als je dit nog lastig vindt is het slim om even bij de verlengde instructie aan te sluiten.

In het interview legt ze uit dat de opgaven opliepen in moeilijkheid en dat ze op haar plattegrond aankruiste welke leerling op welk niveau vastliep. De eerste (makkelijkste) opgave was de minimale voorkennis voor de basisinstructie, dus leerlingen die op die vraag uitvielen zette ze direct bij de verlengde instructiegroep.

Welke score ken je toe?

De leerkracht zet drie opgaven op het bord. Ze vraagt de leerlingen die drie opgaven te maken en hun antwoorden groot op hun wisbordjes te zetten. Ze licht ook direct toe: dit zijn opdrachten die je moet kunnen maken om het doel van vandaag te behalen, dus als je dit nog lastig vindt is het slim om even bij de verlengde instructie aan te sluiten.

In het interview legt ze uit dat de opgaven opliepen in moeilijkheid en dat ze op haar plattegrond aankruiste welke leerling op welk niveau vastliep. De eerste (makkelijkste) opgave was de minimale voorkennis voor de basisinstructie, dus leerlingen die op die vraag uitvielen zette ze direct bij de verlengde instructiegroep.

Welke score ken je toe?

Tijdens de les had je gehoord dat de voorkennis relevant is voor het huidige lesdoel, waarmee de score op in elk geval een 2 zou komen. Dat de leerkracht wisbordjes inzet, betekent niet per definitie dat ze daadwerkelijk bij alle leerlingen de voorkennis inventariseert. Hiervoor heb je de informatie uit het interview nodig. Omdat ze aangeeft dat ze de antwoorden van (alle) leerlingen gebruikt om hun aanvangsniveau in te schatten en om direct een aantal leerlingen voor de verlengde instructie te identificeren, is een score 4 de best passende.

3.1

Lesdoel delen

1

De leerkracht deelt het doel niet.

2

De leerkracht geeft de activiteit of het onderwerp aan voor deze les of deelt/benoemt een doel dat niet op het niveau van de leerlingen geformuleerd is.

3

De leerkracht deelt het doel in begrijpelijke taal of legt het doel begrijpelijk uit.

4

De leerkracht deelt het doel in begrijpelijke taal of legt het doel begrijpelijk uit. Ze maakt daarbij duidelijk waarom het doel relevant is.

3.2

Voorkennis activeren en inventariseren

De leerkracht:

- activeert geen relevante voorkennis.

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis niet of bij een paar leerlingen.

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis bij een beredeneerde selectie leerlingen.

De leerkracht:

- activeert relevante voorkennis;
- inventariseert de voorkennis bij alle leerlingen.

Inzet ADAPT

OP VIER MANIEREN

IN DE OPLEIDING EN DAARNA

als leidraad bij
de voorbereiding

als self-assessment
om vervolg/verbetering
te bepalen

als gespreksstarter

als leidraad bij de voorbereiding

als self-assessment om vervolg/verbetering te bepalen

op 4 manieren → te gebruiken

als gespreksstarter

als interview- en observatieinstrument

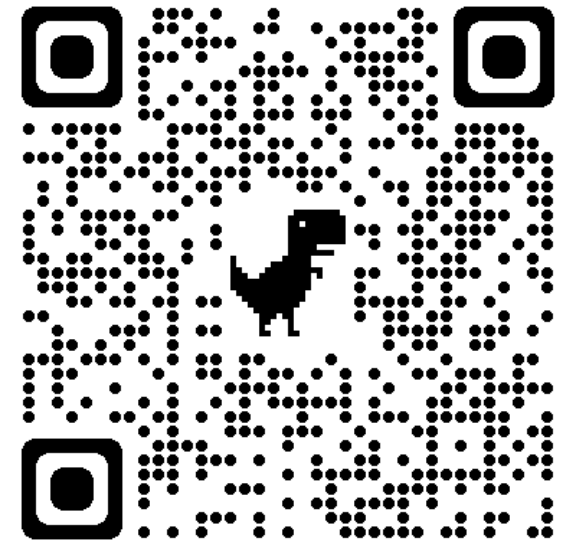
Handleiding & leeromgeving

De nieuwste versie van de handleiding is te downloaden op onze website, een gedrukte versie is verschenen bij Uitgeverij Pica.

Via de website krijg je toegang tot de online leeromgeving waarin je de ADAPT-training kunt volgen.

Wil je ADAPT gebruiken in je onderwijs en/of (promotie)onderzoek doen naar/met ADAPT?
Wij denken graag met je mee!

In je eigen praktijk

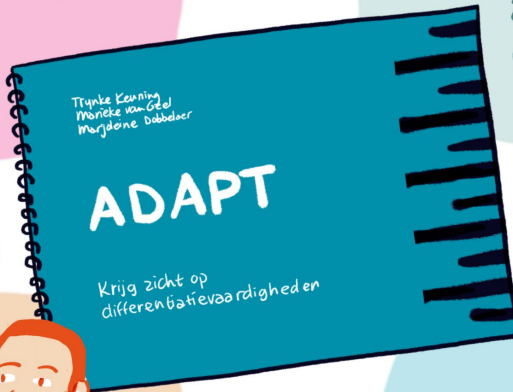

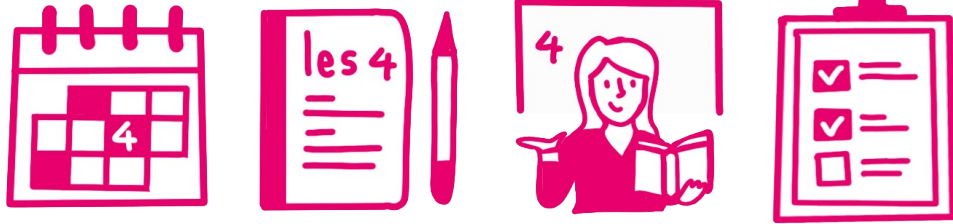
INZET ADAPT VANUIT JE EIGEN ROL

op 4 manieren → te gebruiken

De illustraties bij de vijf principes, vier fases en drie B's zoals gebruikt in deze presentatie zijn gemaakt door Mieske.nl in opdracht van Uitgeverij Pica, in het kader van het boek *Differentiëren in 5, 4, 3 ...* (Keuning, Van Geel & Smienk-Otten, 2021).

De illustratie van de vier manieren waarop ADAPT gebruikt kan worden is gemaakt door Mieske.nl in opdracht van Uitgeverij Pica, in het kader van *ADAPT* (Keuning, Van Geel & Dobbelaar, 2022).

Het MATCH-onderzoeksproject werd mede mogelijk gemaakt door financiering van het Nationaal Regieorgaan Onderwijs onderzoek (projectnummer 405-15-733).

Docentexemplaar?

Docentexemplaren

Veel uitgaven van uitgeverij Pica worden gebruikt en/of aanbevolen bij opleidingen en trainingsinstituten. Wilt u ook beoordelen of een van onze uitgaven wellicht geschikt is om in te zetten binnen uw opleiding? Via onderstaand formulier kunt u een aanvraag indienen.

Voor het aanvragen van een docentexemplaar wordt € 10,95 per titel aan registratiekosten in rekening gebracht; hiervoor sturen wij u een factuur. Mocht u het boek na beoordeling aanschrijven bij uw studenten dan ontvangt u deze registratiekosten retour.

Vul onderstaande velden in. De velden met een * zijn verplicht om in te vullen.

[Aanvraagformulier Docentexemplaar](#)

Onderzoek naar ADAPT

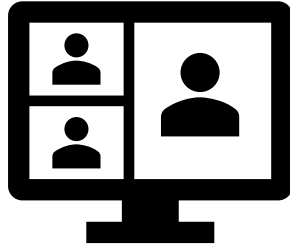

BETROUWBAARHEID

SCORES

Training

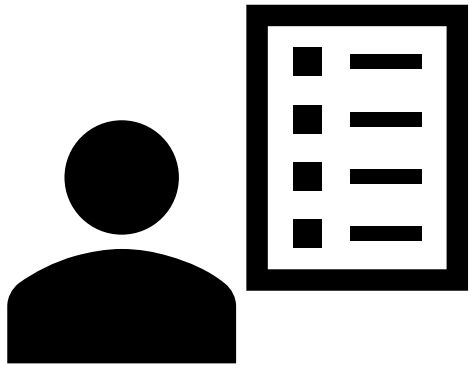
- Introductievideo bekijken
- Handleiding lezen
- Sessie: alle indicatoren stuk voor stuk bespreken
- Lesopname en interview eerste trainings-leerkracht bekijken en scoren
- Vergelijken en bespreken van scores en toelichtingen
- Optioneel: vragenuurtje
- Lesopname en interview tweede trainings-leerkracht bekijken en scoren
- Vergelijken en bespreken van scores en toelichtingen
- Optioneel: vragenuurtje

Totale tijdsinvestering: 12-15 uur

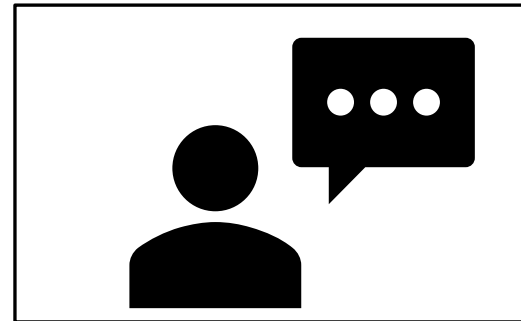
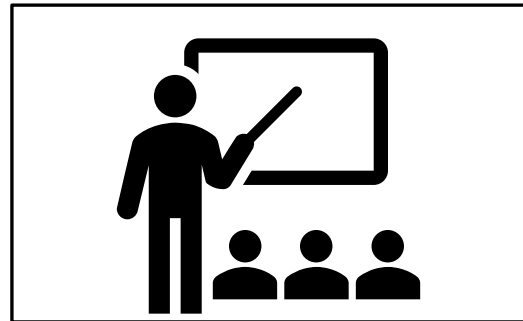

Procedure onderzoek ADAPT

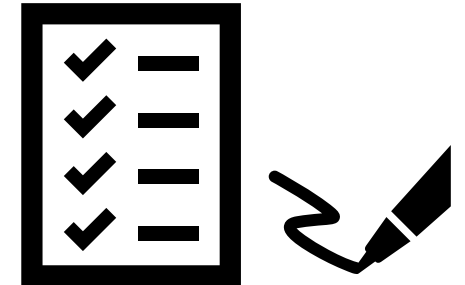
42 beoordelaars

5-15 leerkrachten pp
(gegeven volgorde)

alle scores toelichten

86 leerkrachten (gr 3-8)
rekenles + interview

399 ADAPT
score formulieren

D-study – betrouwbaarheid

	Agreement		Reliability	
	mean	sd	mean	sd
2 assessors	0.795	0.0392	0.888	0.0243
3 assessors	0.853	0.0303	0.922	0.0175
4 assessors	0.885	0.0246	0.941	0.0137
5 assessors	0.906	0.0207	0.952	0.0113

Variance	mean	sd
var.i (assessors)	0.1894	0.0552
var.j (teachers)	0.7301	0.1305
var.ij (assessors*teachers)	0.1794	0.0290

Verder onderzoek

- Uitgebreide score-beschrijving, toelichting, voorbeelden:
  - Hoe *self-explanatory* is ADAPT?
  - Hoe betrouwbaar zijn scores van *ongetrainde* beoordelaars?
- Hoe hangen scores op ADAPT samen met scores op andere, gerelateerde (delen van) instrumenten (ICALT, DISP) of met gebruik als zelf-evaluatie door leraren?
- In hoeverre kan ADAPT (in aangepaste vorm) worden gebruikt in andere contexten? (onderwijssoorten, landen)

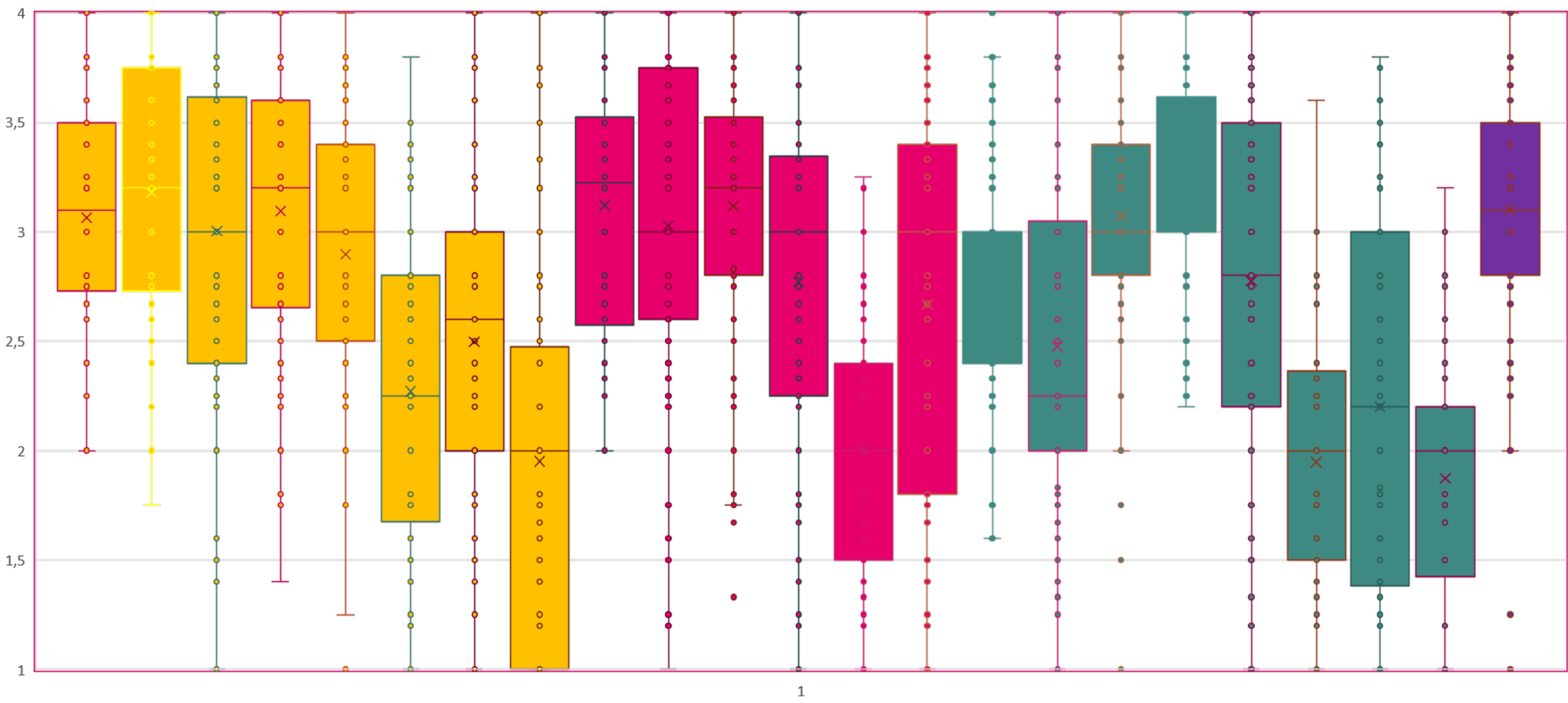

Scores ter illustratie

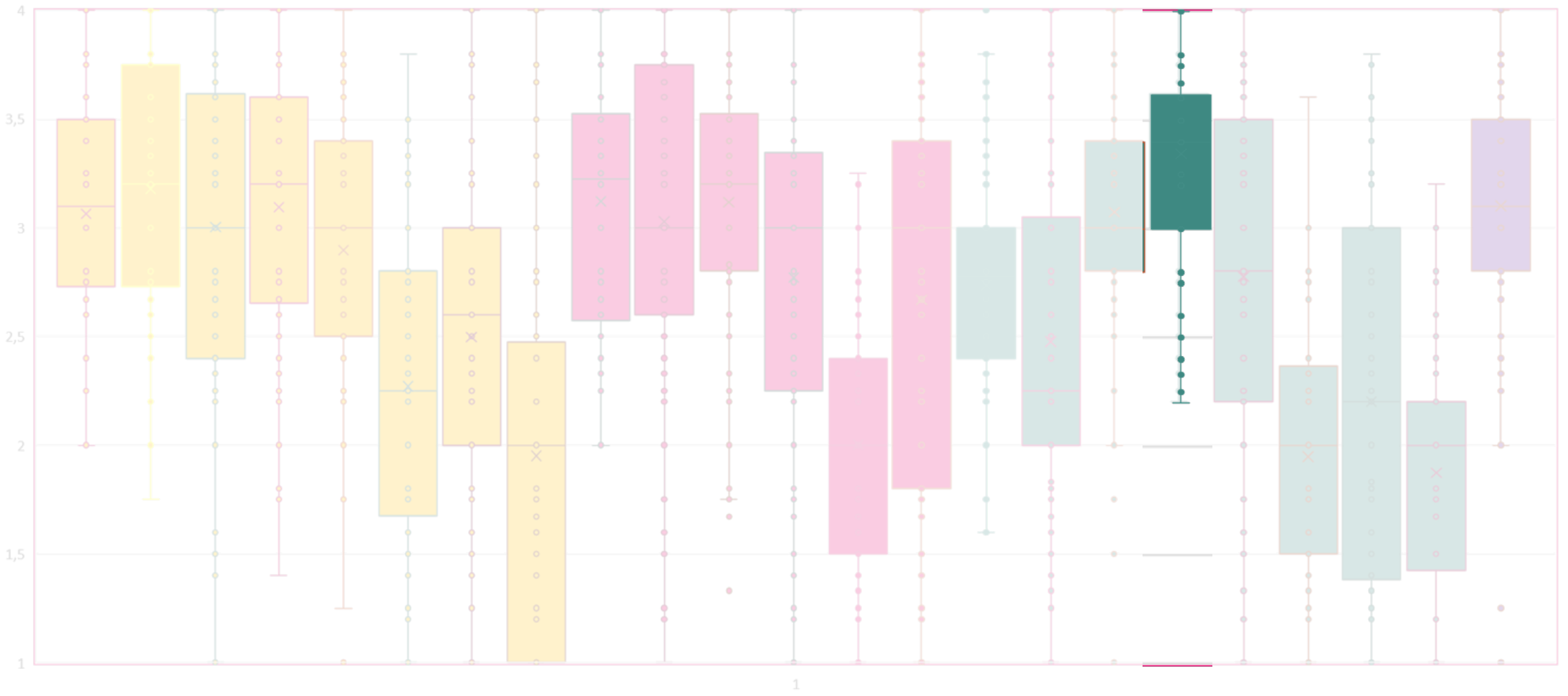

OVERZICHT VAN RUWE INDICATORScores BIJ LEERKRACHTEN IN
HET ONDERZOEK

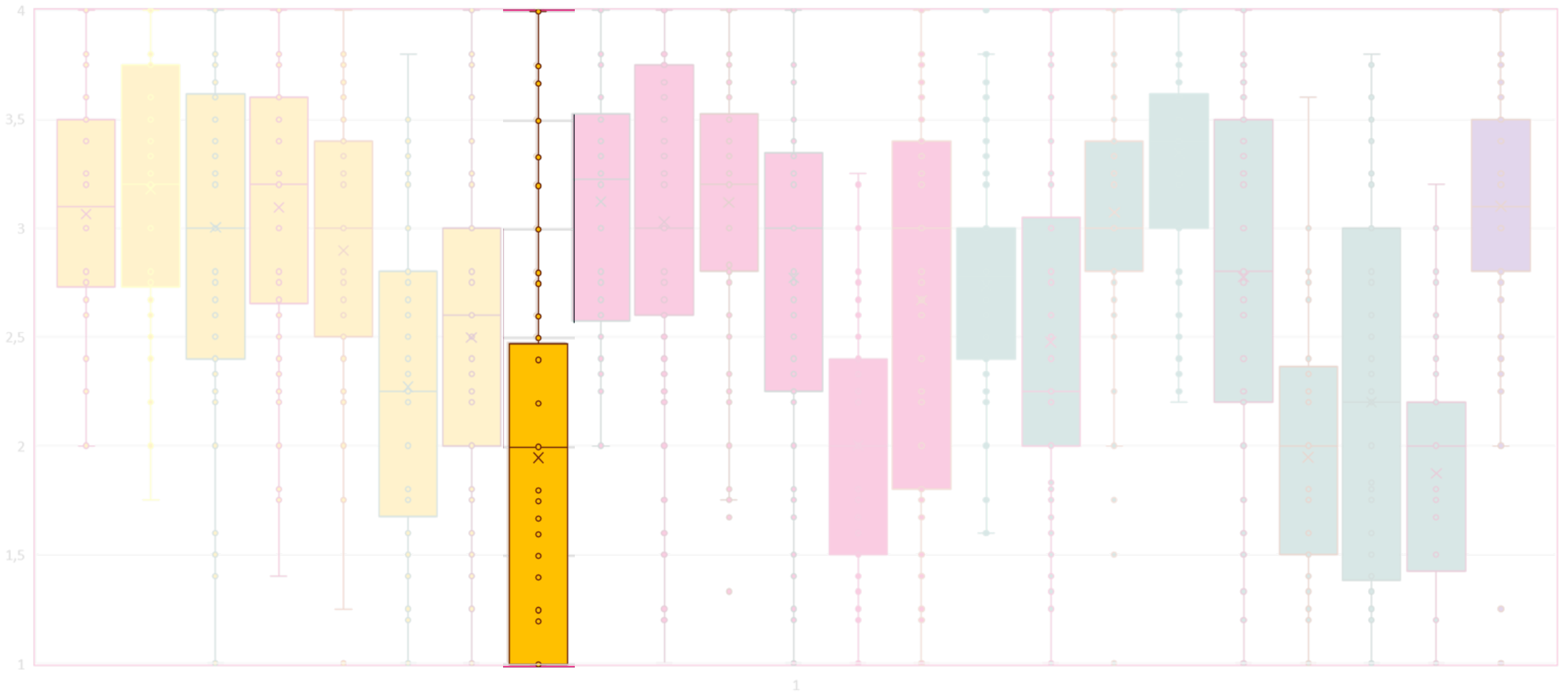

3.4: Begripsvorming en werkproces monitoren

1.8: Leerlingen betrekken bij de doelen en de aanpak

1.6: Aanvullende uitdagende doelen formuleren en passend aanbod samenstellen

2.5: Instructie en verwerking voor de verrijkinggroep voorbereiden

3.6: Uitdagen van verrijkinggroep binnen deze les

